

**«ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΖΩΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ, ΠΡΩΩΡΗ
ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΤΕΓΙΑ»**

ΜΠΑΣΙΟΥΡΗ ΦΑΝΗ¹ & ΤΣΙΜΠΟΥΚΛΗ ΑΝΝΑ²

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι η διερεύνηση των δυσμενών εμπειριών ζωής κατά την παιδική ηλικία και η σύνδεση αυτών με την κατάχρηση ουσιών και την έλλειψη στέγης στην ενήλικη ζωή. Συμμετέχοντες στη μελέτη είναι έντεκα άτομα, άντρες και γυναίκες, που παρακολουθούν τα προγράμματα των Μονάδων Υποκατάστασης Βουπρενορφίνης του ΟΚΑΝΑ (ΜΟΘΕ) στη Βόρεια Ελλάδα. Η μεθοδολογία διεξαγωγής της συγκεκριμένης έρευνας βασίζεται στη *βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση*, ένα εργαλείο ποιοτικής έρευνας, που κρίθηκε ως καταλληλότερο για την εις βάθος μελέτη των δυσμενών εμπειριών ζωής και την αλληλεπίδραση αυτών με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, την κατάχρηση ουσιών και την αστεγία. Η επεξεργασία των βιογραφιών που συγκεντρώθηκαν έδειξε ότι σε όλες τις περιπτώσεις οι δυσμενείς εμπειρίες ζωής και η *απώλεια/εναλλαγή στέγης* χαρακτήριζε ως κεντρικό βίωμα της παιδικής ηλικίας τις αφηγήσεις όλων των συμμετεχόντων/ουσών και προηγήθηκε της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και της εμφάνισης της κατάχρησης ουσιών, η οποία προέκυψε μεταγενέστερα ως μια προσπάθεια ανακούφισης και «αυτοθεραπείας».

Λέξεις κλειδιά: Δυσμενείς Εμπειρίες ζωής, Αστεγία, Κατάχρηση ουσιών, Πρόωρη

Εγκατάλειψη του Σχολείου Βιογραφική Αφηγηματική Προσέγγιση.

¹ MSc Ποινικό Δίκαιο και Εξαρτήσεις

² Επίκουρη Καθηγήτρια Διά βίου μάθησης, δυναμικής ομάδας και εκπαίδευσης ενηλίκων ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ, e-mail: atsiboukli@primedu.uoa.gr

**«ADVERSE CHILDHOOD EXPERIENCES, DROP-OUT FROM
EDUCATION, DRUG USE AND HOMELESNESS»**

Fani Basiouri³ & Anna Tsiboukli⁴

ABSTRACT

The present study focuses on adverse childhood experiences and their interplay with drug use, early school drop-out and homelessness. Eleven participants, men and women, all members of the Buprenorphine Substitution Programmes of OKANA in Norther Greece took part in the study. Narratives were employed as a method to further research adverse childhood experiences and current drug use and homelessness. The analysis of the narratives revealed that adverse childhood experiences are significant and precede school drop-out, drug use and homelessness. In certain cases drug use is employed as a form of self-treatment and relief from adverse childhood experiences.

Key words: Adverse Childhood Experiences, Homelessness, Drug Use, School Drop out, Narrative Approach.

¹MSc Penal Law and Addictions

²Assistant Professor Life Long Learning, Group Dynamics and Adult Education, School of Education, National and Kapodistrian University of Athens

Εισαγωγή

Οι σωματικές και ψυχικές ασθένειες όπως και η κατάχρηση ουσιών στην ενήλικη ζωή σχετίζονται με την έκθεση σε συναισθηματική, σωματική ή/και σεξουαλική κακοποίηση στην παιδική ηλικία, με σοβαρές δυσλειτουργίες στην οικογένεια, με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και με την έναρξη της χρήσης ουσιών στην πρόωμη ή μέση εφηβική ηλικία. Ιδιαίτερα, η διαβίωση κατά την παιδική ηλικία με άτομο που κάνει κατάχρηση ουσιών ή αντιμετωπίζει σοβαρά θέματα ψυχικής υγείας ή έχει εκδηλώσει αυτοκτονικές τάσεις ή έχει βιώσει εγκλεισμό στη φυλακή, αυξάνει σημαντικά τους κινδύνους για το άτομο που έχει εκτεθεί σε αυτές τις δυσμενείς εμπειρίες για κατάχρηση αλκοόλ και ναρκωτικών, κατάθλιψη και αυτοκτονικές τάσεις στην ενήλικη ζωή. Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, η απώλεια της εκπαίδευσης και των δυνατοτήτων για νόμιμη εργασία από την εφηβική ακόμη ηλικία σχετίζονται τόσο με τη χρήση ουσιών όσο και με την συχνή αλλαγή χώρου και τόπου κατοικίας, η οποία συχνά αποτελεί ένα ακόμη δυσμενές βίωμα της παιδικής ηλικίας, που ενδέχεται στην ενήλικη ζωή να σχετίζεται με την απώλεια στέγης.

Η απώλεια στέγης είναι ένα πολυδιάστατο και πολυπαραγοντικό κοινωνικό φαινόμενο που παρατηρείται όλο και συχνότερα στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά πρόσφατα έχει εμφανιστεί και στην Ελληνική περιφέρεια και ορίζεται δύσκολα. Σύμφωνα με τη FEANTSA η αστεγία περιλαμβάνει τέσσερις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αφορά τα άτομα που δεν έχουν στέγη και κοιμούνται στο δρόμο (roofless), η δεύτερη κατηγορία τα άτομα που δεν έχουν σπίτι (homeless) αλλά ζουν σε υπνωτήρια ή δομές φιλοξενίας αστέγων, ή σε αυτοκίνητα ή σκηνές, η τρίτη κατηγορία αφορά τα άτομα που ζουν σε επισφαλή κατοικία (precariously housed), και απειλούνται με έξωση ή διαβιούν με συγγενείς και η τέταρτη κατηγορία περιλαμβάνει τα άτομα που ζουν σε

κατειλημμένα κτίρια ή άλλα ακατάλληλα μέρη, χωρίς ρεύμα και νερό και διαβιούν υπό ανεπαρκείς συνθήκες κατοίκησης (*inadequate*) (Edgar, 2006:52).

Στην Ελλάδα, ενδεχομένως επειδή το φαινόμενο σε σχέση με τις άλλες χώρες του δυτικού κόσμου είναι σχετικά πρόσφατο, ο «ορισμός της έλλειψης στέγης» διατυπώθηκε για πρώτη φορά στο νόμο 4052/2012 παρ. 29, όπου υπάρχουν τρεις διατάξεις και «οι άστεγοι» αναγνωρίζονται ως ευπαθής κοινωνική ομάδα, στην οποία παρέχεται κοινωνική προστασία. Ως άστεγοι ορίζονται: «όλα τα άτομα που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, τα οποία στερούνται πρόσβασης ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή παραχωρημένη κατοικία που πληροί τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης».

Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης κατέγραψε το 2009, ότι υπήρχαν 21.206 άτομα που αντιμετώπιζαν προβλήματα στέγασης, εκ των οποίων 1627 διέμεναν στο δρόμο, 624 στερούνταν κατοικίας, 8801 διαβιούσαν σε επισφαλείς συνθήκες, και 10154 σε ακατάλληλη κατοικία. Σε έρευνα που πραγματοποίησε ο Δήμος Αθηναίων το 2015 διαπιστώθηκε ότι σε δείγμα 451 ατόμων που κοιμόταν στο δρόμο, το 62% ήταν ελληνικής καταγωγής, το 85% ήταν άνδρες ηλικίας μεταξύ 35-55 ετών, ενώ το 71% είχαν μείνει άστεγοι τα τελευταία πέντε χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ (2015), 17.000 άτομα κοιμούνταν στο δρόμο στο νομό Αττικής. Το Μάιο του 2018, ξεκίνησε σε επτά δήμους ένα πιλοτικό πρόγραμμα καταγραφής αστέγων, σε εθνικό επίπεδο, που διοργανώθηκε από το (τότε) Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε συνεργασία με το Πάντειο Πανεπιστήμιο και άλλους φορείς της δημόσιας διοίκησης και της κοινωνίας των πολιτών. Όσον αφορά τη νυχτερινή καταμέτρηση σε δρόμους και πάρκα βρέθηκαν 691 άτομα να κοιμούνται στο δρόμο (353 στην Αθήνα, 171 στη Θεσσαλονίκη, 96 στον Πειραιά, 5 στη Νέα Ιωνία, 21 στα Ιωάννινα, 43 στο Ηράκλειο-Κρήτης και 2 στα Τρίκαλα). Σύμφωνα με στοιχεία έρευνας του Κέντρου Υποδοχής και Αλληλεγγύης του

Δήμου Αθηναίων (ΚΥΑΔΑ), που πραγματοποιήθηκε στην πόλη των Αθηνών, τέσσερις στους δέκα ανθρώπους από διαβιούν στον δρόμο κάνουν κατάχρηση ουσιών. Το ερώτημα που προκύπτει εύλογα, είναι κατά πόσο η κατάχρηση ουσιών από μόνη της αποτελεί αιτία έλλειψης στέγης ή μήπως η διαδικασία μετάβασης ενός ανθρώπου στην κατάσταση της αστεγίας είναι μια πολύ πιο περίπλοκη και εξατομικευμένη διεργασία και σχετίζεται και με τις δυσμενείς εμπειρίες ζωής κατά την παιδική ηλικία. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις ερμηνείας των φαινομένων έλλειψης στέγης που υιοθετούν την *ανθρωπολογική μέθοδο* υπεραμύνονται για το δεύτερο. Τα τελευταία χρόνια η έρευνα σχετικά με το θέμα της έλλειψης στέγης έχει προσανατολιστεί στη διερεύνηση των *προσωπικών ιστοριών ζωής* και στα *βιώματα της απώλειας/έλλειψης στέγης* από την παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση. Δυστυχώς, τα ερευνητικά δεδομένα ως προς αυτή τη λειτουργία και ειδικότερα στην Ελλάδα είναι ελλιπή. Η παρούσα μελέτη μέσα από τη βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση διερευνά τις δυσμενείς εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία, και την σύνδεση αυτών με την κατάχρηση ουσιών και το φαινόμενο της αστεγίας.

Η Βιογραφική Αφηγηματική Προσέγγιση.

Η βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση, επιλέχθηκε λόγω της ιδιαιτερότητας των συνθηκών που βιώνουν οι συμμετέχοντες/ούσες στην έρευνα, αλλά κυρίως, επειδή επιτρέπει μία «εις βάθος» *ανάλυση* του πολυδιάστατου φαινομένου της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, της κατάχρησης ουσιών και της αστεγίας. Στη διάρκεια της βιογραφικής αφηγηματικής προσέγγισης, οι συμμετέχοντες/ούσες μιλώντας για τον εαυτό τους παράγουν μια αυτό-περιγραφή, συναρθρώνοντας σε μια γλωσσική μορφή (αφήγηση) σύνθετα συναισθήματα, θολές εκ νέου ανακαλούμενες αναμνήσεις παρελθόντων γεγονότων ή εικόνων και προσωπικές θεωρίες (Schafer & Volter, 2005/2013:262). Κατασκευάζουν δηλαδή «*ιστορίες του Εγώ*», στις οποίες κάθε άτομο εμφανίζεται να δρα, να βιώνει και να υποφέρει, αποδίδοντας στον εαυτό του

συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, κίνητρα και σκοπούς. Η *αφηγηματική ανάλυση* έχει πρωτίστως ως στόχο την αποκρυπτογράφηση (ανακατασκευή) αυτών των διαδικασιών αφηγηματικής κατασκευής της βιογραφικής ταυτότητας. Οι συνεντεύξεις ηχογραφούνται και μεταγράφονται, δηλαδή μετατρέπονται σε γραπτό κείμενο σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες σημειογραφίας (Lucius-Hoene & Deppermann 2002:308), σύμφωνα με τις *κεντρικές μεθοδολογικές αρχές, της ολιστικής ανακατασκευής*, όπου κάθε περίπτωση αντιμετωπίζεται ερμηνευτικά στο σύνολό της, στην πολυπλοκότητά της και ως αποκρυστάλλωση μιας δυναμικής διαδικασίας παραγωγής, *της διαδοχικής ανάλυσης*, όπου κάθε στοιχείο μπορεί να ερμηνευτεί σε σχέση με το πώς τοποθετείται εντός της αλληλουχίας των προηγούμενων και των ακολούθων, αλλά και εντός της συνολικής δομής της κάθε περίπτωσης και της *πολυεπίπεδης ανάλυσης*. Η *βιογραφική αφηγηματική ανάλυση* δεν εστιάζει μόνο στο περιεχόμενο του κειμένου, αλλά συνδυάζει τρία επίπεδα ανάλυσης, *το θεματικό επίπεδο*, όπου δίνεται έμφαση στα θέματα και το περιεχόμενο των λεχθέντων, *το δομικό και μορφολογικό επίπεδο*, όπου δίνεται έμφαση στον τρόπο οργάνωσης του περιεχομένου και *το διαλογικό/επιτελεστικό επίπεδο*, όπου η έμφαση δίνεται στη διάδραση και την επικοινωνιακή ανταλλαγή μεταξύ αφηγητή και συνεντευκτή.

Σκοπός της Έρευνας - Ερευνητικά Πεδία.

Σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι η διερεύνηση των δυσμενών εμπειριών της παιδικής ηλικίας που σχετίζονται με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, την κατάχρηση ουσιών και την αστεγία. Σύμφωνα με τις αρχές της *βιογραφικής αφηγηματικής προσέγγισης* στο κυρίως μέρος της συνέντευξης οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να αφηγηθούν με το δικό τους προσωπικό τρόπο την ιστορία της ζωής τους από τα παιδικά τους χρόνια μέχρι και σήμερα που βιώνουν την κατάχρηση ουσιών και την αστεγία.

Συμμετέχοντες/ούσες

Οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα ήταν 11 (9 άντρες και 2 γυναίκες) που ακολουθούσαν το πρόγραμμα των Μονάδων Υποκατάστασης Βουπρενορφίνης του OKANA (ΜΟΘΕ) στη Βόρειο Ελλάδα και αντιμετώπιζαν πρόβλημα στέγασης. Οι γυναίκες είναι λιγότερες, καθώς ήταν πιο δύσκολο να εντοπιστούν. Όσον αφορά στη διαδικασία συλλογής δεδομένων ακολουθήθηκε η μέθοδος της «*δειγματοληψίας ευκολίας*», καθώς επελέγησαν όσοι/ες ήταν άμεσα διαθέσιμοι/ες και πληρούσαν τα κριτήρια συμμετοχής στην έρευνα (Robson C., 2007) τα οποία ήταν να έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους και να είναι σε καθεστώς αστεγίας.

Οι συμμετέχοντες/ουσες ενημερώθηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας και έδωσαν τη συγκατάθεσή τους ενώ ζητήθηκε και λήφθηκε έγκριση και από τον οργανισμό από τον οποίο λαμβάνουν βουπρενορφίνη. Εγκρίθηκε γραπτώς η διεξαγωγή της έρευνας σε πέντε Θεραπευτικές Μονάδες Υποκατάστασης Βουπρενορφίνης του OKANA στη Βόρειο Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στις ΜΟΘΕ ΓΝΘ Ιπποκράτειου, ΜΟΘΕ ΓΝΘ ΟΣΕ-Λιμάνι, ΜΟΘΕ Ν. Ειδικών Παθήσεων, ΜΟΘΕ ΓΝΠ Κατερίνης και ΜΟΘΕ ΓΝ Βέροιας. Η αφηγηματική, διάρκειας 50-60', πραγματοποιήθηκε εντός των δομών του OKANA (ΜΟΘΕ) στις μονάδες της Θεσσαλονίκης, της Κατερίνης και της Βέροιας, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο, ώστε να διασφαλισθεί ένα περιβάλλον ησυχίας και οικειότητας και ηχογραφήθηκε/βιντεοσκοπήθηκε με τη σύμφωνη γνώμη των συμμετεχόντων. Το χρονικό διάστημα διεξαγωγής της έρευνας διήρκησε από το Νοέμβριο του 2020 έως το Μάρτιο του 2021. Στην αρχή κάθε συνέντευξης μοιράστηκε η «*ενημερωτική επιστολή*» σχετικά με το σκοπό και το θέμα της έρευνας και υπογράφηκε το «*έντυπο συγκατάθεσης*», όπου αναφέρεται ρητά η προστασία των προσωπικών τους δεδομένων. Οι συμμετέχοντες/ουσες βεβαιώθηκαν ότι θα τηρηθεί απόλυτη εχεμύθεια και ανωνυμία και σε καμία περίπτωση δε θα γίνουν γνωστά τα προσωπικά τους στοιχεία. Η υλοποίηση των ανωτέρω πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Γενικό Κανονισμό Προσωπικών Δεδομένων 2016/679 του

Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η πιο σημαντική δυσκολία κατά τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν η διαχείριση της υγειονομικής κρίσης, λόγω της πανδημίας COVID 19. Ωστόσο, όλες οι συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης και με την τήρηση όλων των υγειονομικών πρωτοκόλλων (μάσκα, αποστάσεις).

Αποτελέσματα της Έρευνας.

Ομαδοποίηση και Αφηγηματική Ανάλυση Περιεχομένου των Βιογραφιών.

Μετά την ολοκλήρωση των *βιογραφικών αφηγηματικών συνεντεύξεων* ακολούθησε η *μεταγραφή* του υλικού σε γραπτό κείμενο, σύμφωνα με τους καθορισμένους κανόνες σημειογραφίας. Πριν αρχίσει η διαδικασία της *βιογραφικής αφηγηματικής ανάλυσης* κρίθηκε σκόπιμο να ομαδοποιηθούν *οι βιογραφίες* των υποψηφίων ανάλογα με το *φύλο* και τα *χαρακτηριστικά ταυτότητας* που θα εξυπηρετούσαν καλύτερα στην εκτενέστερη και βαθύτερη ανάλυση των δεδομένων, καθώς και στην εξατομίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Έτσι, έγινε ομαδοποίηση και επεξεργασία των *βιογραφιών* ως εξής: γυναίκες, μετανάστες, αδέρφια, έλληνες υπήκοοι μέλη θρησκευτικών μειονοτήτων, έλληνες άντρες με καμία διαφοροποίηση ως προς την εθνότητα ή άλλο χαρακτηριστικό στην ταυτότητα καταγωγής τους.

Στη συνέχεια έλαβε χώρα η *αφηγηματική ανάλυση περιεχομένου των βιογραφιών*, στη διάρκεια της οποίας πραγματοποιήθηκε συστηματική ερμηνευτική επεξεργασία των κειμένων, σειρά προς σειρά, σύμφωνα με τις κεντρικές μεθοδολογικές αρχές της *βιογραφικής αφηγηματικής προσέγγισης*. Η ερμηνεία των αφηγήσεων έγινε με βάση τη χρονική ακολουθία των γεγονότων, το πλαίσιο, την πλοκή, τη ροή των συναισθημάτων και την οπτική της εξιστόρησης των αφηγητών. Τα σημεία στα οποία επικεντρώθηκε η ανάλυση αφορούσαν στους *κοινούς δυσμενείς και επιβαρυντικούς παράγοντες της παιδικής ηλικίας* που συνδέουν την κατάχρηση ουσιών με τη διαδρομή της πρόωρης

εγκατάλειψης του σχολείου και της εναλλαγής/απώλειας στέγης από την παιδική ηλικία μέχρι και σήμερα. Στην συνέχεια, δημιουργήθηκαν κατάλληλα διαρθρωμένοι πίνακες με τις αυτούσιες καταθέσεις των συμμετεχόντων κατά θεματική ενότητα και ανάλογα με την ομαδοποίηση που προηγήθηκε ενώ τελικώς διαμορφώθηκε συγκριτικός πίνακας (Πίνακας 1) όπου παρουσιάζεται οι κοινές δυσμενείς εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία που σχετίζονται με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, την κατάχρηση ουσιών και την αστεγία.

Πίνακας 1: Συγκριτική Ανάλυση δυσμενών εμπειριών στην παιδική ηλικία

Συζήτηση.

Η παρούσα μελέτη εστίασε στη διερεύνηση των δυσμενών εμπειριών κατά την παιδική ηλικία που συνδέονται με τις διαδρομές προς την έναρξη της χρήσης ουσιών, την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και την αστεγία. Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας φαίνεται ότι σε όλες τις βιογραφικές αφηγήσεις η απώλεια στέγης προϋπήρχε ως κεντρική δυσμενής εμπειρία ζωής από την παιδική ηλικία και έως την ενηλικίωση. Η κατάχρηση ουσιών εμφανίστηκε μεταγενέστερα και περισσότερο ως μια προσπάθεια ανακούφισης και αυτοθεραπείας. Οι δυσμενείς εμπειρίες ζωής κατά την παιδική ηλικία συνδέονται με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, την κατάχρηση ουσιών και την αστεγία. Το συγκρουσιακό οικογενειακό περιβάλλον, η βία και η κακοποίηση, τα παιδικά τραύματα, η φυσική ή ψυχική απώλεια των γονέων, η εγκατάλειψη και η παραμέληση των παιδιών, η χρήση ουσιών στο στενό οικογενειακό περιβάλλον, η ύπαρξη προβλημάτων ψυχικής ασθένειας στους γονείς, η ανέχεια, η έλλειψη πόρων και ερεθισμάτων και η εμπλοκή με την παραβατικότητα φαίνεται ότι είναι σε αλληλεπίδραση με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, την κατάχρηση ουσιών και την παραβατικότητα.

Μελετώντας τις *βιογραφικές αφηγήσεις* παρατηρείται ότι υπάρχουν πολλές ομοιότητες στις δυσμενείς εμπειρίες ζωής από την παιδική ηλικία έως την εφηβεία και στη

συνέχεια μέχρι την ενηλικίωση και έως και σήμερα τόσο όσον αφορά στη χρήση ουσιών όσο και ως προς την εμπειρία της απώλειας/εναλλαγής στέγης. Το πρώτο κοινό στοιχείο που επαναλαμβάνεται σε όλες τις βιογραφίες είναι η *χρήση ψυχοδραστικών ουσιών στο στενό οικογενειακό περιβάλλον*, στους γονείς, στα αδέρφια και στις προηγούμενες και επόμενες γενεές. Η κουλτούρα της κατάχρησης ουσιών, ως μέσο επίλυσης των δυσκολιών της ζωής και κάποιες φορές και ως τρόπος εξοικονόμησης χρημάτων φαίνεται να αποτελεί κοινό παρονομαστή στη διαδραμάτιση όλων των σημαντικών ορόσημων που στιγματίσαν τη ζωή των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα. Συχνά η κατάχρηση ουσιών συμπεριλαμβάνει και νόμιμες ψυχοδραστικές ουσίες, όπως είναι το αλκοόλ και τα ψυχοφάρμακα ή και συμπεριφορικούς εθισμούς, όπως είναι ο τζόγος.

Από τα πρώιμα παιδικά τους χρόνια όλοι οι συμμετέχοντες/ουσες έγιναν μάρτυρες τραυματικών επεισοδίων μέθης και βίαιων συγκρούσεων, καταγράφοντας στην παιδική τους συνείδηση τις εικόνες των αγαπημένων τους προσώπων να υπερκαταναλώνουν ψυχοδραστικές ουσίες και συχνά να χάνουν τον έλεγχο της ζωής τους και της συμπεριφοράς τους μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Η *ενδοοικογενειακή βία* είναι ένα φαινόμενο που επαναλαμβάνεται σε όλες τις αφηγήσεις, καθώς άλλοτε με τη μορφή της απροκάλυπτης άσκησης σωματικής τιμωρίας και άλλοτε με τη μορφή συναισθηματικών εκβιασμών, λεκτικών χαρακτηρισμών και ηθικής εκμετάλλευσης είναι ένας σταθερά επανεμφανιζόμενος τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων στο οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η περιγραφή βίαιων επεισοδίων με ξυλοδαρμούς, φωνές, εξύβριση και πρόκληση σωματικών βλαβών χαρακτηρίζει τις αφηγήσεις των περισσότερων, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας. Είναι σημαντικό να τονιστεί βέβαια πως στις περισσότερες περιπτώσεις οι γυναίκες είτε ως σύζυγοι είτε ως μητέρες εμφανίζονται ως θύματα.

Η απώλεια γονιού από φυσικό θάνατο ή απομάκρυνση, η παραμέληση και η εγκατάλειψη των παιδιών σε πρόσωπα του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος είτε για λόγους διαζυγίου είτε για λόγους αναζήτησης εργασίας είναι ακόμη μία πολύ σημαντική και επαναλαμβανόμενη δυσμενής εμπειρία ζωής κατά την παιδική ηλικία. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα ο θάνατος επέρχεται μετά από αυτοκτονία και ψυχιατρικό εγκλεισμό, γεγονός που καθιστά ακόμη πιο τραυματικά τα βιώματα των ανήλικων παιδιών. Τα ψυχιατρικά νοσήματα στο στενό κύκλο της οικογένειας εμφανίζονται σχεδόν στις περισσότερες περιπτώσεις αφηγήσεις. Ο εγκλεισμός και η συναισθηματική αποστέρηση των γονέων συνδέεται με την παραμέληση των παιδιών, τα οποία βιώνουν έντονα την έλλειψη της φροντίδας και της ασφάλειας με εκδήλωση συναισθημάτων πόνου και εγκατάλειψης. Η αίσθηση του «ανοίκειου», της έλλειψης ενός «ασφαλούς περιβάλλοντος» χαρακτηρίζει τις αφηγήσεις όλων. Συχνά, η εγκατάλειψη επέρχεται και μετά από εγκλεισμό των γονέων στη φυλακή. Στις περισσότερες περιπτώσεις που αναφέρεται φυλάκιση, τα παιδιά αναγκάζονται να φροντίσουν την οικογένεια προβαίνοντας σε ανήλικη εργασία, η οποία συχνά είναι και στα πλαίσια της παιδικής εκμετάλλευσης. Το μοτίβο της ανήλικης παραβατικότητας φαίνεται να εμφανίζεται τακτικά εξαιτίας της ανέχειας και της οικονομικής δυσχέρειας στην πατρική οικογένεια. Επίσης, η εμπλοκή των γονέων με τη χρήση παράνομων ψυχοδραστικών ουσιών συχνά πέρα από την κουλτούρα της χρήσης οδηγεί τα παιδιά και σε επαφή με παράνομα κυκλώματα εμπορίας ναρκωτικών, τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιούνται για σκοπούς διακίνησης.

Σε όλες τις βιογραφικές αφηγήσεις αναφέρεται η πρόωγη εγκατάλειψη του σχολικού περιβάλλοντος είτε λόγω της ανάγκης για εργασία και επιβίωση είτε λόγω της τακτικής αλλαγής τόπου κατοικίας λόγω απόρριψης από το κοινωνικό περιβάλλον. Η απουσία δεξιοτήτων γραφής και ανάγνωσης εμφανίζονται στην πλειοψηφία των αφηγήσεων των συμμετεχόντων/ουσών, γεγονός που τους δυσκολεύει μέχρι και

σήμερα στην ανεύρεση ικανοποιητικής εργασίας. Η *διάρρηξη των δεσμών με την οικογένεια και το σχολείο* στα κρίσιμα χρόνια της παιδικής και εφηβικής ηλικίας δε μπορεί παρά να στιγματίσει τα ανήλικα παιδιά και να τα οδηγήσει σε *κοινωνική περιθωριοποίηση και απομόνωση*.

Η εμπλοκή τους με τη χρήση ουσιών νωρίς από την παιδική και εφηβική ηλικία μοιάζει να είναι μονόδρομος. Η *πρώιμη ενασχόληση με τη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών* και η αναζήτηση της αποδοχής σε περιθωριοποιημένους κύκλους των ομοίων επαναλαμβάνεται στις περισσότερες αφηγήσεις και φαίνεται να αποτελεί περισσότερο μια προσπάθεια ανακούφισης και «*αυτοθεραπείας*», η οποία ταυτόχρονα οδηγεί και σε μια κατάσταση αποσύνδεσης από την κοινωνία και *εξασθένησης των δεσμών με τις κοινωνικές δομές*.

Ιδιαίτερα στις βιογραφίες των γυναικών παρατηρούμε ότι υπάρχει έντονο το στοιχείο της *σεξουαλικής εκμετάλλευσης*, γεγονός που τις καθιστά ακόμη πιο ευάλωτες. Και οι δυο αναφέρουν πρώιμη έναρξη σεξουαλικών σχέσεων στα πλαίσια της χρήσης, επεισόδια άσκησης βίας με ξυλοδαρμό και εκβιαστική επιβολή σε συνουσία, η οποία οδηγεί σε ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες. Η δυσλειτουργία στις σχέσεις με το άλλο φύλλο αναπαράγεται μέσα από ένα κύκλο λανθασμένων επιλογών, αλλά και η ανήλικη μητρότητα φαίνεται να έχει επιβαρυνθεί πολύ από τις συνέπειες της κατάχρησης ουσιών. Η *απομάκρυνση των παιδιών* ως αποτέλεσμα της οικονομικής και κοινωνικής εξαθλίωσης, λόγω της χρήσης αποτελεί ακόμη ένα αγκάθι στην εξιστόρηση και των δυο γυναικών και στόχο ζωής για μια ακόμη προσπάθεια απεξάρτησης. Γενικά η απομάκρυνση των παιδιών φαίνεται να απασχολεί όλους όσους είναι γονείς και αποτελεί μέχρι και σήμερα πηγή ψυχικού πόνου και ενοχών.

Όσον αφορά στην *απώλεια/εναλλαγή στέγης* φαίνεται ότι όλοι οι συμμετέχοντες/ούσες βίωσαν από πολύ νωρίς στην παιδική τους ηλικία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο την *εκδίωξη/απομάκρυνση από το περιβάλλον του σπιτιού* τους λόγω

ενδοοικογενειακών συγκρούσεων. Οι περισσότεροι αναφέρουν ότι *απομακρύνθηκαν* και με δική τους πρωτοβουλία σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια αναζήτησης ηρεμίας και ασφάλειας. Η απομάκρυνση από το περιβάλλον του σπιτιού με σκοπό την αναζήτηση της αίσθησης του «*ανήκειν*» και της ψυχικής ισορροπίας, η διαβίωση σε ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης και η διαμονή σε ακατάλληλα καταλύματα εμφανίζεται στις περισσότερες βιογραφικές αφηγήσεις από την παιδική ηλικία. Το βίωμα της *απώλειας/εναλλαγής στέγης* ακολουθεί όλους από τα πρώιμα παιδικά χρόνια μέχρι και σήμερα. Στην πλειοψηφία τους δεν είχαν ποτέ ένα «*ασφαλές-διευκολυντικό περιβάλλον*» διαβίωσης για να το χάσουν. Η εμφάνιση φαινομένων *εναλλαγής/απώλειας στέγης* κατά την ενηλικίωση ήταν στην περίπτωση των συγκεκριμένων ανθρώπων μια φυσική συνέπεια. Περισσότερο επιβαρυνμένοι φαίνεται να είναι όσοι βίωσαν παράλληλα την προσφυγιά ή τη *μετανάστευση*, καθώς απώλεσαν πέρα από το σπίτι και τη χώρα καταγωγής τους, τη γλώσσα τους, την κουλτούρα τους και αντιμετωπίστηκαν με έναν επιπλέον χαρακτηριστικό στιγματισμό ως «*ξένοι*» και «*παραβατικοί*» στην ελληνική κοινωνία. Επίσης, οι συμμετέχοντες από το *μειονοτικό πληθυσμό* έχουν επιβαρυνθεί ιδιαίτερα, όσον αφορά στα βιώματα απώλειας στέγης από τη χαρακτηριστική κουλτούρα της τακτικής μετακίνησης για λόγους επιβίωσης, γεγονός που σε συνδυασμό με την ύπαρξη όλων των επιπλέον επιβαρυντικών παραγόντων τους καθιστά επίσης περισσότερο ευάλωτους. Ο παράγοντας της *παραβατικότητας* είναι ακόμη ένα έντονο στοιχείο που διαφοροποιεί τη συγκεκριμένη ομάδα, καθώς φαίνεται από τις αφηγήσεις τους ότι οδηγήθηκαν σε εμπλοκή με παραβατικούς κύκλους εμπορίας ναρκωτικών ουσιών από τους ίδιους τους γονείς και άλλους ενηλίκους του συγγενικού τους περιβάλλοντος, γεγονός που τους οδήγησε με μαθηματική ακρίβεια σε φυλάκιση.

Συμπερασματικά, η συχνή *εναλλαγή/απώλεια στέγης* χαρακτηρίζεται ως κεντρική δυσμενής εμπειρία της παιδικής ηλικίας. Συνεπώς, η εμπειρία της αστεγίας

δεν είναι προϊόν της ενήλικης ζωής, αλλά μακρόχρονη και επαναλαμβανόμενη. Είναι επομένως, απορίας άξιον πώς αναμένεται ένας άνθρωπος που έχει βιώσει το πρόβλημα της έλλειψης στέγης (αστεγίας) από την παιδική του ηλικία, να έχει κατορθώσει να το επιλύσει στην ενήλικη ζωή και μάλιστα χωρίς καμία υποστήριξη από το στενό οικογενειακό και συγγενικό περιβάλλον και διαβιώνοντας σε συνεχείς συνθήκες ανέχειας, οικονομικής και κοινωνικής εξαθλίωσης και έλλειψης οποιουδήποτε είδους δομικών, θεσμικών και προσωπικών υποδομών. Η εμφάνιση της κατάχρησης ουσιών σε όλες τις αφηγήσεις φαίνεται να προκύπτει μεταγενέστερα ως μια προσπάθεια ανακούφισης και «αυτοθεραπείας». Στη συγκεκριμένη έρευνα οι συμμετέχοντες/ουσες επισήμαναν πως ενώ η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα υποκατάστασης με βουπρενορφίνη βοήθησε να απεμπλακούν από την παράνομη αγορά ψυχοδραστικών ουσιών, παρόλα αυτά δεν συνεισέφερε στη διαδικασία επανένταξης στην κοινωνία, την οικογένεια και την αγορά εργασίας, επειδή τα προβλήματα εξακολουθούσαν να υπάρχουν σε όλα τα επίπεδα. Η αγορά εργασίας τους αντιμετώπισε με προκατάληψη και αποκλεισμό, καθώς οι περισσότεροι έχουν πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και η οικονομική ανέχεια ανατροφοδοτούσε τον κύκλο της απομόνωσης, του κοινωνικού αποκλεισμού και του ψυχικού πόνου. Οι περισσότεροι παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας, ενώ στερούνται ασφαλιστικής κάλυψης και πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας. Η έλλειψη σε βασικά κοινωνικά αγαθά, όπως είναι το νερό, το μάνιο, το ρεύμα και η τροφή είναι χαρακτηριστική στις περισσότερες περιπτώσεις. Τα οποιαδήποτε εισοδήματα βασίζονται σε προνοιακά επιδόματα και δωρεές. Ακόμη και όταν υπάρξει ευκαιρία για εργασία είναι χαμηλών προσδοκιών.

Η παρούσα ποιοτική έρευνα εστίασε στη μελέτη των βαθύτερων δυσμενών εμπειριών ζωής κατά την παιδική ηλικία που λειτουργούν ως επιβαρυντικοί παράγοντες και αλληλεπιδρούν με τα φαινόμενα της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, της αστεγίας και της κατάχρησης ουσιών. Ωστόσο, η παρούσα μελέτη δε

μπορεί να οδηγήσει σε γενικά συμπεράσματα, καθώς η ποιοτική έρευνα ως μέθοδος αναδεικνύει τις απόψεις και τις δυσκολίες μέσα από τα βιώματα των ίδιων των ανθρώπων, αλλά δε μας δίνει μια εικόνα για την ποσοτική διάσταση του φαινομένου. Θα ήταν σκόπιμο, επομένως, να διερευνηθεί το πρόβλημα της αστεγίας σε συνάρτηση με το φαινόμενο της κατάχρησης ουσιών και της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου σε μια ποσοτική μελέτη, η οποία θα στόθμιζε πανελλαδικά το μέγεθος και την ευρύτητα του προβλήματος, με έμφαση στους εξατομικευμένους παράγοντες και ειδικότερα στις δυσμενείς εμπειρίες ζωής κατά την παιδική ηλικία. Η μεταβλητή του φύλου χρήζει επίσης περαιτέρω διερεύνησης, καθώς από τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας οι γυναίκες φαίνεται να είναι περισσότερο ευάλωτες στην πρόσβαση τους στη θεραπεία και στην αναζήτηση στέγης.

Επίσης, επειδή η συγκεκριμένη έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το πρόβλημα της έλλειψης στέγης προϋπήρχε της κατάχρησης ουσιών σε όλες τις περιπτώσεις των συμμετεχόντων/ουσών, θα ήταν σκόπιμο σε μια μελλοντική έρευνα να διερευνηθεί σε βάθος το ακριβές «ορόσημο» (timing) της απώλειας στέγης. Επιπλέον το συμπέρασμα ότι ενδεχομένως το πρόβλημα της αστεγίας να ανατροφοδοτεί την εμφάνιση της κατάχρησης ουσιών, χρήζει περαιτέρω διερεύνησης σε συνάρτηση με το προφίλ και τη διαδρομή ζωής του κάθε ατόμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ, ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΤΕΓΙΑ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	ΑΝΔΡΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ
ΑΠΩΛΕΙΑ ΓΟΝΙΟΥ/ΑΥΤΟΚ ΤΟΝΙΑ	ΑΠΩΛΕΙΑ ΓΟΝΙΟΥ/	ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙ Α ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ/	ΓΟΝΕΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ/ ΔΙΑΡΡΗΞΗ	ΓΟΝΕΙΚΗ ΑΠΩΛΕΙΑ/ ΕΓΚΑΤΑΛΗΨΗ/

<p>«Η μαμά μου έκανε τρεις απόπειρες αυτοκτονίας, την πρώτη φορά πήδηξε από το μπαλκόνι, τη δεύτερη πήγε να πνιγεί στο ποτάμι και την τρίτη φορά ήπιε παραθείο και κάηκαν τα σωθικά της...»</p>	<p>ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ</p> <p>«Η μάνα μου πέθανε από επιληψία, όταν ήμουνα έντεκα χρονών. Τρεις μήνες μετά πέθανε και η γιαγιά μου και μείναμε μόνοι μας. Μετά πέθανε κι ο αδελφός μου, ήταν αλκοολικός»</p>	<p>ΨΥΧΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ</p> <p>«Στο σπίτι μας υπήρχε πάντα φασαρία, μαλώνανε χωρίς λόγο, κάθε μέρα... Παντρευτήκανε από προξενιό, χωρίς να υπάρχουν συναισθήματα και δεν τα βρίσκανε... Μια κουβέντα έλεγε ο πατέρας μου, δέκα έλεγε η μάνα μου και πάνω εκεί σκοτόνονταν...»</p>	<p>ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ Υ ΔΕΣΜΟΥ</p> <p>«Οι γονείς μου χώρισαν, όταν ήμουν έξι χρονών.... Πρώτα έφυγε η μάνα μου, μας παράτησε. Μπήκε σε ένα ταξί κι έφυγε.. Έβγαζε μόνο κραυγές από το κλάμα και η γιαγιά μου της έλεγε: “Φύγε.. φύγε.. το παιδί θα είναι καλά”... Κι εγώ έκλαιγα και φώναζα: “Μαμά μη με αφήνεις”.... “Μαμά πάρε με μαζί σου”.... Ήταν η τελευταία φορά που είδα τη μάνα μου σαν παιδί... κι ένα χρόνο μετά έφυγε και ο πατέρας μου. Εγώ μεγάλωσα με τη γιαγιά μου, αυτή είχα σαν μάνα»</p>	<p>ΔΙΑΡΡΗΞΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΕΣΜΟΥ</p> <p>«Με τους γονείς μου έμεινα μέχρι την τρίτη Δημοτικού, μετά χωρίσανε... Η μάνα μου μας άφησε, πήρε τη μικρή και έφυγε την κοπάνησε... Εκεί γονατίσαμε όλοι... Κι ο πατέρας μου μας έδιωχνε... Δε μας ήθελε...»</p>
<p>ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ/ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΓΟΝΙΟΥ</p> <p>«Τη μαμά μου την έκλεισαν στο ψυχιατρείο, για να την εκμεταλλευτούνε.. Είδα που την έδεσαν χειροπόδαροι ψυχίατροι και την πήρανε μέσα...»</p>	<p>ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ/ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ</p> <p>«Όταν ήρθαμε στην Ελλάδα η νοοτροπία ήταν αλλιώς, μας είχαν για ξένους για παρακατιανούς. Αλλάζαν όλα, δεν είχα ούτε φίλους ούτε σχέσεις.. Δεν ήξερα και τη γλώσσα... Ούτε σχολείο πήγα...»</p>	<p>ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ/ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΓΟΝΙΟΥ</p> <p>«Ο πατέρας μου είχε πέσει σε ένα πηγάδι μικρός κι από κει έπαθε ψυχολογικά προβλήματα... Έκανε και στο ψυχιατρείο, αλλά βάλανε υπογραφή τα αδέρφια του και βγήκε... Του</p>	<p>ΨΥΧΙΚΗ/ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ</p> <p>«Ο πατέρας μου την έδερνε τη μάνα μου... Έπινε πολύ αλκοόλ και έπαιζε το μάγκα στο χωριό... Όλοι τον φοβότανε... Μια μέρα τον είδα να την έχει πιάσει από τα μαλλιά και να χτυπάει το κεφάλι της στον τοίχο..</p>	<p>ΨΥΧΙΚΗ/ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ</p> <p>«Τη χτυπούσε πολύ... Μιλάμε για πολύ ξύλο, όχι χαζομάρες... Είτε σουρωμένος ήτανε είτε δεν ήτανε πάλι τη βαρούσε... Ο άνθρωπος ήτανε, τι να σας πω... Πολύ ξύλο! Πω! Πω! Συνέχεια μέσα σε εκείνο το σπίτι... Με παίρνανε συνέχεια τηλέφωνο, για να πάω να τους χωρίσω... Τα νεύρα μου ήτανε χάλια και γι' αυτό έτρεχα και</p>

		<p>βάλανε και ζουρλομανδύα, του κάνανε μια ένεση και τον κρατήσανε μέσα μέχρι να ηρεμήσει. Ζει σε ένα κόσμο δικό του, δε μπορείς να συνεννοηθείς, άλλα του λες εσύ, άλλα καταλαβαίνει αυτός...»</p>	<p>Η μάνα μου χάθηκε από την Ελλάδα από το φόβο του πατέρα μου... Κι εμένα με έβαζε τιμωρία να κάθομαι με το ένα πόδι στον τοίχο, επειδή άνοιξα την πόρτα και τους είδα...»</p>	<p>έπινα... Ξέρεις τι είναι να πηγαίνεις εσύ στη δουλειά και να σε παίρνουνε τηλέφωνο και να τρέχεις στο σπίτι σου και να μην ξέρεις τι θα βρεις... Όταν ήμασταν μικροί μας βαρούσε και τον ρωτούσα πάντα το γιατί και μου έλεγε ότι δεν καθόμασταν καλά, αλλά δε μας ρωτούσε ποτέ τι κάνουμε, αν χρειαζόμαστε κάτι...»</p>
<p>ΧΡΗΣΗ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ</p> <p>«Έπιναν στο σπίτι, ο μπαμπάς μου δηλαδή.. ήταν αλκοολικός...»</p>	<p>ΧΡΗΣΗ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ</p> <p>«Ο πατέρας μου ήταν αλκοολικός, όταν ερχόταν στο χωριό, πήγαινε κατευθείαν στο καφενείο, έπινε, κερνούσε όλους και μετά ερχότανε στο σπίτι...»</p>	<p>ΧΡΗΣΗ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ/ ΣΥΝΕΞΑΡΤΗΣΗ</p> <p>«Πρώτα ο μεγαλύτερος αδελφός μου άρχισε να παίρνει την κατηφόρα, άρχισε να κάθεται στα καφενεία όλη μέρα και να πίνει τσίπουρο... Έπινε από μικρός και</p>	<p>ΧΡΗΣΗ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ</p> <p>«Ο πατέρας μου ήταν αλκοολικός, αλλά μετά που χώρισε με τη μάνα μου έμπλεξε με τα ναρκωτικά... Όταν ήμουνα εννιά χρονών, έπιναν την ηρωίνη με αλουμινόχαρτο και τον έβλεπα με σύριγγες καρφωμένες κι εγώ τον έβαζα στο κρεβάτι για να μην πέσει και να του</p>	<p>ΧΡΗΣΗ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ/ ΣΥΝΕΞΑΡΤΗΣΗ</p> <p>«Ο πατέρας μου δε μπορούσε να μας βοηθήσει, ήτανε αλκοολικός... Δεν ήτανε ποτέ σε καλή κατάσταση.. Όποιος πίνει δεν καταλαβαίνει, δε μπορεί να είναι δοτικός, να σε καταλάβει ότι έχεις κι εσύ την ανάγκη του.... Όταν είναι μεθυσμένος ο άνθρωπος, πρέπει να γίνει το δικό του, δεν καταλαβαίνει... Ήτανε</p>

		μετά έμπλεξε με τη σκόνη...»	βγάλω τη σύριγγα από το μπούτι... Αμα ήτανε χαρμάνης μου έλεγε: “ Αγόρι μου πονάω! Μπορείς να με τρίψεις;” Κι εγώ κρυφά έκλαιγα, αλλά έκανα υπομονή για να τον βοηθήσω, να μην πονάει...»	μόνο για τον εαυτό του, δεν τον ενδιέφερε για εμάς...»
ΨΥΧΙΚΗ/ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ «Υπήρξε πολύ βία.. κάθε βράδυ, ξύλο, φωνές, μαχαίρια... όπλα. Στις φασαρίες των γονιών μου, έμπαινα πάντα στη μέση και κόντευα να φάω μέχρι και μαχαιριές...»	ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ ΑΝΗΛΙΚΟΥ «Ο πατέρας μου έλειπε συνέχεια στο βουνό, ερχότανε μια φορά το μήνα να μας δει και η μάνα μου ήταν επιληπτική εκ γενετής και την προσέχαμε όλη την ώρα, μην πάθει τίποτα...»	ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ ΑΝΗΛΙΚΟΥ «Εγώ δεν είχα παιδική ηλικία, δούλευα, δεν είχα παιχνίδια, αλλά τα καταλάβαινα όλα όσα γινόντουσαν μέσα στο σπίτι. Είχα μείνει χωρίς φαγητό και δυο εβδομάδες...»	ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ ΑΝΗΛΙΚΟΥ «Η γιαγιά μου έφευγε δώδεκα η ώρα το βράδυ στη δουλειά, στα καπνά και ερχότανε στις έξι το πρωί... κι εγώ έμενα μόνος μου στο σπίτι, φοβόμουνα κιόλας, εφτά χρονών παιδί ήμουνα...»	ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ ΑΝΗΛΙΚΟΥ «Δεν είχα δικούς μου ανθρώπους να με συμμαζέψουνε, αν είχα κάποιους ανθρώπους πάνω από το κεφάλι μου, να με καταλάβουνε, να με μαλώσουνε, ένα χέρι βοήθειας, ίσως να ήτανε αλλιώς τα πράγματα...»
ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ «Ημουνα δώδεκα χρονών που με κάνανε μπαλάκι και με έπαιρναν μια ο ένας και μια ο άλλος και μετά βρήκα τον πρώτο τυχόντα μα....κα, για να γλιτώσω...αχχ...αχχχ»		ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ «Δε μπορούσα να γυρίζω στο σπίτι και να τους ακούω... Παλιά, όταν ήτανε πιο νέοι, βρίζανε, φωνάζανε, σπάζανε πράγματα... Κάνανε παράπονα οι γείτονες κι ερχότανε η Αστυνομία και η Πρόνοια...»	ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΓΟΝΙΟΥ/ΦΥΛΑΚΙΣΗ «Και στη φυλακή που ήτανε εγώ πάλι τον κοιτούσα... Είχε κάνει κάτι εμπόρια στην Αθήνα και είχε μαχαιρώσει κι έναν άνθρωπο...»	ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΓΟΝΙΟΥ/ΦΥΛΑΚΙΣΗ «Τον πατέρα μου τον είχανε πάρει στη φυλακή, ήτανε πληρωμένος δολοφόνος... Γενικά δεν τον βλέπαμε καθόλου, αλλά είχε γνωριμίες στη φυλακή και όταν έκανα κι εγώ με βοήθησε....»

<p>ΔΙΑΡΡΗΞΗ ΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ</p> <p>«Την αδελφή μου την υιοθέτησε ο θεός μου...»</p>	<p>ΔΙΑΡΡΗΞΗ ΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ</p> <p>«Μετά που ήλθαμε εδώ χωριστήκαμε.... άλλος έμεινε.... άλλος.... μόνο η μια η αδελφή μου έμεινε πίσω...»</p>	<p>ΔΙΑΡΡΗΞΗ ΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ</p> <p>«Το σπίτι είχε μονίμως φασαρία και φωνές, για αυτό και η μεγάλη μου αδελφή έφυγε από μικρή, για να γλιτώσει... Μετά έφυγε και η μικρή...»</p>	<p>ΔΙΑΡΡΗΞΗ ΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ</p> <p>«Οι αδελφές μου παντρεύτηκαν και οι δυο από τα δεκάξι για να φύγουνε...»</p>	<p>ΔΙΑΡΡΗΞΗ ΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ</p> <p>«Με την αδελφή μου μαλώσαμε για το σπίτι και δε μου μιλάει από τότε. Τελευταία φορά που την είδα ήλθε και με βρήκε στα Πανεπιστήμια που κοιμόμουνα, για να μου δώσει κάτι τελευταία λεφτά από την πώληση του σπιτιού κι έτσι καθάρισα και μ' αυτήνα...»</p>
<p>ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ</p> <p>«Δεν έμαθα γράμματα, δε μπορούσε να με βοηθήσει κανείς, ούτε να γράφω δεν ξέρω. Μια μέρα ο πατέρας μου ήλθε σουρωμένος στο νυχτερινό σχολείο, για να δει αν είμαι εκεί ... και μάλωσε με το Διευθυντή»</p>	<p>ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ</p> <p>«Δεν ξέρω γράμματα... Δεν πήγα σχολείο... Μικρός έκρυβα την τσάντα και πήγαινα βόλτες, γύριζα έξω κι έκανα αλητείες.... Έτσι έμαθα από μικρό παιδί...»</p>	<p>ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ</p> <p>«Σταμάτησα από το σχολείο, επειδή δούλευα σε πιτσαρίες, σε πλακάκια... Μετά άρχισαν να βγαίνουν στη φόρα οι σκόνες, τα χάπια, οι ενέσεις και σταμάτησα...»</p>	<p>ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ</p> <p>«Πήγα μόνο στην πρώτη τάξη του Δημοτικού... Κι αγαπούσα πολύ το σχολείο. Ήθελα να μάθω γράμματα από μέσα μου, αλλά με σταμάτησαν...»</p>	<p>ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ</p> <p>«Για το σχολείο δεν πρόλαβα να σκεφτώ, γιατί δούλευα... Γνωρίζω την άλφα βήτα, αλλά δεν ξέρω πώς να συμφωνώ τα γράμματα.... Άμα το δω το γράφω...»</p>

<p>ΠΡΩΙΜΗ ΕΝΑΡΞΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ</p> <p>«Φόρα παρτίδα ήταν τα χάπια... κι εγώ τα πήρα, τα έκλεψα δηλαδή...»</p>	<p>ΠΡΩΙΜΗ ΕΝΑΡΞΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ</p> <p>«Μετά που πέθανε η μάνα μου έμπλεξα με κάτι παρέες και πήγαινα σε ένα πάρκο και άρχισα να πίνω χασίσι και χάπια... τρελόχαπα...»</p>	<p>ΠΡΩΙΜΗ ΕΝΑΡΞΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ</p> <p>«Με την κάνναβη ξεκίνησα δεκατρία χρονών με την παρέα. Όταν ήλθε η ηρωίνη, ήλθαν όλα τούμπα, άλλαξαν όλα, άρχισα να κάνω μυτιές... Όταν άρχισε να μη φτάνει η ηρωίνη για μυτιά, ξεκίνησα ενδοφλέβια...»</p>	<p>ΠΡΩΙΜΗ ΕΝΑΡΞΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ</p> <p>«Εγώ έμπλεξα από αυτά που έβλεπα μπροστά μου.. Όταν ήμουνα εννιά χρονών, τον έδιναν τον πατριό μου εγώ τα ναρκωτικά στα χέρια του.. Ήμουνα με λίγα λόγια η καβάντζα του...»</p>	<p>ΠΡΩΙΜΗ ΕΝΑΡΞΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ</p> <p>«Εγώ για πρώτη φορά ήπια μαύρο με ένα γνωστό μου και μου είπε ότι όλοι πίνουνε.. Δεν ήτανε μια καλή στιγμή για μένα, ήμουνα μόνο οκτώ χρονών... Ήπια δυο τρείς φορές και όλο και παραπάνω και κόλλησα...»</p>
<p>ΑΝΗΛΙΚΗ ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ</p> <p>«Είχα μείνει έγκυος και γέννησα τη μεγάλη μου κόρη στα δεκαέξι...»</p>	<p>ΑΝΗΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ</p> <p>«Από πιτσιρικάς έκλεβα... πήγαινα και μόνος μου κι έκλεβα, δε φοβόμουνα... Έκλεψα και κάτι παιχνίδια από το γείτονα, για να παίζω...»</p>	<p>ΑΝΗΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ</p> <p>«Βασικά έκλεβα λεφτά από το σπίτι, δραχμές ήτανε τότε, κανένα χιλιάριο, ψώνιζα υποτίθεται για το σπίτι και εγώ έκλεβα για να πάρω πράγματα... Έβλεπα στο σούπερ μάρκετ, δημητριακά, σοκολάτες, γαριδάκια και ζήλευα, γιατί δεν είχαμε στο σπίτι, οπότε τα παίρνα μόνος μου...»</p>	<p>ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ Η/ΑΝΗΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ</p> <p>«Ο πατριός μου πουλούσε ηρωίνη.. Και με έβαλε κι εμένα στη δουλειά... Σούπερ Μάρκετ ήτανε το σπίτι μου... Πώς είναι το Σούπερ Μάρκετ που περιμένουμε στη σειρά από έξω; Έτσι... Οι αναμνήσεις μου είναι που έκρυβα και</p>	<p>ΑΝΗΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ</p> <p>«Μετά, όταν χρειάστηκε να κάνω χρήση και έβγαλα στερητικά και αρρώστησα, δεν είχα λεφτά και άρχισα τις παρανομίες... Έπρεπε να κάνω χρήση... Από τις ουσίες έκανα το διακινητή, για να φάω και να κάνω χρήση...»</p>

			<p>πουλούσα τα ναρκωτικά... Τα λεφτά του τα έδινα όλα στο χέρι.. Δεν καταλάβαινα τι γινότανε.. Νόμιζα ότι ήταν αλεύρι... Κι εγώ δεν ήξερα τι είναι και το κουβαλούσα μέσα σε βάζο, όπως βάζουμε τον καφέ μέσα και τη ζάχαρη, τον τραχανά... έτσι..»</p>	
<p>ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ</p> <p>«Κάνανε έκθεση από την πρόνοια ότι είμαι ανίκανη μητέρα, ότι παίρνω ναρκωτικά και μου πήρανε τα παιδιά...»</p>	<p>ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑ/ ΑΝΗΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ</p> <p>«Εγώ μικρός έπιασα δουλειά σε καφενείο, πήγαινα καφέδες...»</p>	<p>ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑ/ ΑΝΕΧΕΙΑ</p> <p>«Όλοι οι άλλοι δουλεύανε και φτιάχνανε κάτι, ενώ εμείς δουλεύαμε για το φαγητό, για τα ρούχα, από μικροί... πέντε έξι χρονών... Κάθε χρόνο ήξερα ότι δε θα πάρουμε ούτε μια δραχμή... τα έξοδα ήταν πιο πολλά από τα έσοδα...»</p>	<p>ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑ</p> <p>«Δεν είχαμε καθόλου λεφτά. Έκλεισε και η καντίνα που δουλεύαμε όλοι και μείναμε χωρίς τίποτα. Έφυγα στη Γερμανία για να βρω δουλειά...»</p>	<p>ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑ/ ΑΝΗΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ</p> <p>«Δε μπορούσα να βλέπω αυτό το χάλι στο σπίτι μας, να μην έχουμε καθόλου λεφτά και το ψυγείο μονίμως άδειο, οπότε αναγκαζόμουνα να δουλεύω συνέχεια...»</p>
		<p>ΑΝΗΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ</p>	<p>ΑΝΗΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ</p>	

		«Έχω κάνει πολλές δουλειές, οικοδομές, ηλεκτρολόγος, σκεπές, πλακάκια...»	Άρχισα να δουλεύω από οκτώ χρονών, πήγαινα στην κορδέλα, μάζενα πριονίδια, έκοβα ξύλα και πρώτη φορά που με πλήρωσαν και μου έδωσαν τότε διακόσιες δραχμές, πήγα και πήρα τσιγάρα στη γιαγιά μου και λίγο κιμά για να το κάνει φαγητό...»	
<p>ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΠΟΡΝΕΙΑ</p> <p>«Αυτός είχε ένα κακόφημο μπαρ και μετά το γάμο με έβαλε να δουλεύω στο μαγαζί του, για να συντηρώ το σπίτι και τα παιδιά...»</p>			<p>ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ</p> <p>«Η γυναίκα μου πήρε τα παιδιά κι έφυγε στο χωριό, στη μάνα της...»</p>	<p>ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ</p> <p>«Το μεγαλύτερο πρόβλημά μου είναι που μου πήρανε τα παιδιά μου, εκεί έπεσα χειρότερα στα ναρκωτικά, επειδή εγώ δε γνώρισα την αγάπη των γονιών και δεν ήθελα να κάνω τα ίδια...»</p>
<p>ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ</p> <p>«Τον άντρα μου τον είχανε βάλει φυλακή, επειδή τον πιάσανε με τέσσερα κιλά μαύρο...»</p>	<p>ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ</p> <p>«Δούλευα στα σκουπίδια και με πιάσανε με χασίς και με βάλανε μέσα για έξι μήνες... Έτσι έχασα και τη δουλειά μου...»</p>	<p>ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ</p> <p>«Εγώ έχω κάνει ένα χρόνο... εντάξει το δικαιούμουν, έκανα μια βλακεία, κλοπή τσάντας και με πιάσανε και με τιμωρήσανε... Δεν είχα καθόλου χρήματα για να πάρω ουσίες και είπα να κλέψω μια τσάντα... εντάξει την άρπαξα, αλλά δεν έκανα κακό στην κυρία...»</p>	<p>ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ</p> <p>«Έχω κάνει και φυλακή.. Με συλλάβανε για διπλώματα, ξυλοδαρμούς, αυτόφωρα και τέτοια... Δούλευα πορτιέρης, νύχτα...»</p>	<p>ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ</p> <p>«Κάποια στιγμή κατέβασα λαθρομετανάστες από τον Έβρο.. Μου δώσανε καλά λεφτά, χίλια ευρώ και το έκανα... Δεν είχα ξαναβγάλει τόσα λεφτά στη ζωή μου... Αλλά μετά με πιάσανε και με δικάσανε, οπότε κατέληξα στη φυλακή...»</p>

<p>ΑΠΩΛΕΙΑ/ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ</p> <p>«Έφυγα από το σπίτι, επειδή με βαρούσε... Έμεινα με τη θεία μου για μερικά χρόνια και μετά με την άλλη μου τη θεία και έπειτα γύρισα στο χωριό με τη γιαγιά μου...»</p>	<p>ΑΠΩΛΕΙΑ/ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ</p> <p>«Πριν από τα δεκαοκτώ μου έμεινα στο δρόμο και από τότε φυλακή ...δρόμο... φυλακή ...δρόμο... συνέχεια αυτό το πράμα...»</p>	<p>ΑΠΩΛΕΙΑ/ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ</p> <p>«Ο αδελφός μου από μικρός έμενε στο χωράφι κι ερχόταν σπίτι μόνο για να κάνει μπάνιο... Κι εγώ δεν άντεχα εκεί μέσα... έφυγα μόνος μου στο βουνό. Είχα φτιάξει μια απλή σκηνή με ζύλα και έμεινα εκεί, για να έχω την ηρεμία μου...»</p>	<p>ΑΠΩΛΕΙΑ/ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ</p> <p>«Το σπίτι πλέον κάηκε και δεν έχω ούτε σπίτι να γυρίσω.. Σκεφτείτε το λίγο...»</p>	<p>ΑΠΩΛΕΙΑ/ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ</p> <p>«Ο πατέρας μου μας έδιωχνε από το σπίτι, ειδικά εμένα και τον αδελφό μου. Εγώ έμεινα στο λέβητα της πολυκατοικίας για μέρες, επειδή έξω έκανε κρύο.. Μετά, όταν μας έπαιρνε χαμπάρι η οικοδομή, μας έβαζε πάλι μέσα...»</p>
---	--	--	--	---

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Θανοπούλου, Μ. & Πετρονάτη, Μ. (1987). Βιογραφική προσέγγιση: Μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, σς. 64. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/ekke/ doi.org/10.12681/grsr.641>

ΚΕΘΕΑ (2015). 20 χρόνια ΚΕΘΕΑ ΕΞΕΛΙΞΙΣ: Αύξηση των αστέγων και περιθωριοποιημένων χρηστών. Ανακτήθηκε από: <https://www.kethea.gr/nea/20-chronia-kethea-ekseliksis-afksisi-ton-astegon>

Κλίμακα, (2010). Πρόγραμμα στήριξης αστέγων. Ανακτήθηκε από: <https://www.klimaka.org.gr/programma-stirixis-astegwn>

Κλίμακα (2012, Φεβρουάριος 4). Έλλειψη στέγης στην Ελλάδα. *Ο τύπος του δρόμου*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα:
https://www.klimaka.org.gr/wp-content/uploads/2017/05/typos_1.pdf

Κουραχάνης, Ν. (2015). *Η Κοινωνική πολιτική για τους άστεγους στην Ελλάδα. Ποιοτική και κριτική ανάλυση ενός ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού* (Διδακτορική Διατριβή) Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σπάρτη. Ανακτήθηκε από:
<https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle>

Κουραχάνης, Ν. & Φερόνας, Α. (2016). Καθεστώς ευημερίας στέγης: Τι είδους σχέση; *Κοινωνική πολιτική, ΕΕΚΠ*, 6, σς. 21-44 Ανακτήθηκε από:
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index doi.org/10.12681/sp.10879>

Κουραχάνης, Ν. (2016). Ποιοτική διερεύνηση των αιτίων απώλειας στέγης σε άστεγους παραγωγικής ηλικίας στην Αθήνα. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος ΙΖ, τεύχος 66, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ανακτήθηκε από:
<https://www.academia.edu/313937>

Μπασκόζου, Κ. (2021). Η έλλειψη στέγης-ένα δυναμικό και πολυπαραγοντικό φαινόμενο που απαιτεί αξιόπιστα δεδομένα και καθετοποιημένες παρεμβάσεις εθνικών πολιτικών για την αντιμετώπισή του: η περίπτωση των ευάλωτων ομάδων, *Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού*, Αθήνα. Ανακτήθηκε από:
<https://www.eiead.gr/wp-content/uploads/2021/03>

Οικονόμου, Χ. & Φερόνας, Α. (Επιμ.). (2006). *Οι εκτός των τειχών. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Παπαδοπούλου, Δ. & Κουραχάνης, Ν. (2017). *Άστεγοι και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα της κρίσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Τσιώλης, Γ., (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Τσιώλης, Γ. και συν., (2013). *Βιογραφικές (ανα)κατασκευές στην ύστερη νεωτερικότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

Τσιώλης, Γ., (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*.
Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Edgar, W. and Meert, H. (2006). *Fifth Review of Statistics on Homelessness in Europe* (Brussels: FEANTSA).

ETHOS – Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία.(2006). Ανακτήθηκε από: <https://www.feantsa.org/download>

FEANTSA (2006). *Good Practice Guidelines for Monitoring and Measuring Homelessness*.

FEANTSA (2007). *Homelessness and Domestic Violence*. Brussels.

FEANTSA (2008). Greece-National Report on Homelessness.

FEANTSA (2012). On the Way Home? Brussels: FEANTSA

FEANTSA (2013). Review of the National Reform Programmes. Brussels.

Freud, S. (2009). *Το Ανοίκειο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον.

Lucius-Hoene & Deppermann, (2002). *The Reconstruction of Narrative Identity. A Guide to the Analysis of Narrative Interviews*. <https://doi.org/10.17169/fqs-4.3.691>

Robson, C., (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.